

**Gabriel ANDREESCU**

## **„Logica” unei decizii a Curții Constituționale**

### **1. Dezincriminarea calomniei și insultei**

Raportul de activitate al Asociației pentru Apărarea Drepturilor Omului – Comitetul Helsinki (APADOR-CH) pe anul 2006 se deschide cu următoarea observație: „În privința libertății de exprimare, anul 2006 a adus mult dorita dezincriminare a insultei, calomniei și defăimării țării și a națiunii. Primele două infracțiuni menționate au fost folosite de nenumărate ori pentru a reduce la tăcere ziariști incomozi sau a le crea dificultăți prin declanșarea unor procese penale împotriva lor, care s-au finalizat în multe cazuri cu condamnări și obligarea la plata de daune morale, uneori în cantumuri exagerate”. Raportul are grijă să noteze, la subsol: „Din păcate, dezincriminarea insultei și calomniei a fost declarată neconstituțională de către Curtea Constituțională, printr-o decizie din 18 ianuarie 2007”. În Comunicatul său din 23 ianuarie 2007, APADOR-CH își exprima opinia că

În această privință, APADOR-CH reafirmă că *nu este necesară declararea ca infracțiuni a faptelor de defăimare* pentru a apăra onoarea și reputația persoanelor. Reglementările existente permit apărarea acestor valori prin mijloace civile, în deplină concordanță cu cerințele constituționale, deoarece nicăieri în cuprinsul Constituției nu se menționează că onoarea și reputația persoanelor trebuie protejate prin *mijloace penale*. De aceea, APADOR-CH își exprimă surprinderea cu privire la concluzia la care a ajuns Curtea Constituțională și reamintește că prevederile avute în vedere de decizia acestui for au fost folosite în nenumărate rânduri pentru a limita exercițiul unui alt drept constituțional, cel la liberă exprimare. În acest sens, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a pronunțat trei hotărâri împotriva României, în urma condamnării de către instanțele interne a unor jurnaliști pentru insultă și calomnie, exact pe baza prevederilor readuse în discuție de Curtea Constituțională.

Citez pe larg din opiniile APADOR-CH pentru a sublinia că dezincriminarea insultei și calomniei a fost, pentru diferitele organizații din România dedicate drepturilor omului, unul dintre cele mai prețioase obiective. Amendarea în acest sens a Codului penal e legată de nevoia de a face mai transparentă o societate cu o atât de aprigă tradiție a secretului; de a asigura mijloacele de combatere a corupției într-un cadru social în care aceasta pare aproape endemică; în sfârșit, de a oferi putere cetățeanului în fața grupurilor de interese care au reușit, deseori, să transforme instituțiile statutului în instrumentele lor captive. Apelul la dezincriminarea insultei și calomniei a fost lansat imediat după 1990 și a rămas pe agenda rapoartelor care evaluau situația democrației românești trimise de societatea civilă la Consiliul European, înainte și după admiterea României ca membru, și la fel, pe agenda rapoartelor care invocau tema în legătură cu aderarea țării la Uniunea Europeană. Când

acest lucru s-a întâmplat, în 2006, măsura a fost pe larg aplaudată. În acest context, Hotărârea Curții Constituționale de la începutul anului 2007 a venit ca un duș rece.

Reacțiile au fost imediate. Convenția Organizațiilor de Media, Agenția de Monitorizare a Presei și Centrul pentru Jurnalism Independent au protestat printr-un comunicat comun<sup>1</sup>. Clubul Român de Presă a anunțat că „va face apel și va protesta la organisme internaționale juridice și de presă în vederea anulării deciziei «rușinoase pentru o Românie europeană»”<sup>2</sup>. Asociația Mondială a Ziarelor, care reprezintă 18.000 de publicații din 102 țări s-a solidarizat cu organizațiile românești cerând la rândul ei la dezincriminarea insultei și a calomniei cu următoarele argumente:

Suntem îngrijorați de acest pas înapoi al Curții Constituționale. Amintim că legea penală este un mod neadecvat de a rezolva problemele care țin de insultă și calomnie, iar condamnarea la închisoare a jurnaliștilor contravine practicilor UE și unui număr însemnat de documente internaționale, inclusiv Declarației Universale a Drepturilor Omului<sup>3</sup>.

Federația Internațională a Jurnaliștilor, cea mai mare organizație mondială din mass-media, a sesizat Comisia Europeană, solicitând păstrarea dezincriminării infracțiunilor de insultă și calomnie în legislația română și încetarea atacurilor instituțiilor statului la adresa presei și a jurnaliștilor români<sup>4</sup>.

Miklos Haraszti, reprezentantul pentru libertatea presei al OSCE, a subliniat în Raportul pe care la prezentat în fața Consiliului permanent al OSCE pasul înapoi făcut de către Curtea Constituțională:

Sunt îngrijorat de decizia din 18 ianuarie 2007 a Curții Constituționale a României care a anulat decriminalizarea insultei și calomniei, un amendament adoptat de Parlament în 2006. (...) Această decizie contravine nu numai îndelungilor eforturi depuse de departamentul meu, ci și apelului din mai 2006 al domnului Terry Davis, Secretar General al Consiliului Europei, adresat tuturor statelor membre, de a lua măsuri în vederea mutării delictelor de calomnie din domeniul legii penale în cel la legii civile<sup>5</sup>.

Până în anul 2007, toate aceste luări de poziție critică față de poziția Curții Constituționale par să nu fi impresionat vreuna din autoritățile românești. Din contră. Președintele Consiliului Superior al Magistraturii, Anton Pandrea, aprecia „că decizia Curții Constituționale de a considera neconstituțională dezincriminarea insultei și calomniei este bună”<sup>6</sup>.

---

<sup>1</sup> Alături de APADOR-CH (<http://stiri.zoot.ro/pentru-dezincriminarea-calomniei,37810.html?q=dreptul+civil>).

<sup>2</sup> ([http://www.hotnews.ro/articol\\_64004-CRP-este-impotriva-introducerii-calomniei-si-insultei-in-Codul-Penal.htm](http://www.hotnews.ro/articol_64004-CRP-este-impotriva-introducerii-calomniei-si-insultei-in-Codul-Penal.htm))

<sup>3</sup> Declarația din 14 februarie 2007 ([http://revistapresei.rol.ro/stiri/2007/02/asociația\\_mondială\\_a\\_ziarelor\\_-\\_apel\\_la\\_dezincriminarea\\_insultei\\_si\\_a\\_calomniei.htm](http://revistapresei.rol.ro/stiri/2007/02/asociația_mondială_a_ziarelor_-_apel_la_dezincriminarea_insultei_si_a_calomniei.htm))

<sup>4</sup> ([http://stiri.kappa.ro/actualitate/fij-a-sesizat-comisia-europeana/stire\\_73383.html](http://stiri.kappa.ro/actualitate/fij-a-sesizat-comisia-europeana/stire_73383.html))

<sup>5</sup> ([http://www.hotnews.ro/articol\\_68630-OSCE-ingrijorata-de-reintroducerea-insultei-si-calomniei-in-Codul-penal.htm](http://www.hotnews.ro/articol_68630-OSCE-ingrijorata-de-reintroducerea-insultei-si-calomniei-in-Codul-penal.htm))

<sup>6</sup> (<http://www.roportal.ro/stiri/stirea-593675.htm>)

## 2. Decizia Curții Constituționale nr. 62 din 18 ianuarie 2007

Curtea Constituțională a avut de analizat caracterul dezincriminării insultei și calomnie având pe rol soluționarea excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 1 pct. 56 din Legea nr. 278/2006 pentru modificarea și completarea Codului penal, precum și pentru modificarea și completarea altor legi, în urma ridicării excepției de Mihaela Mârza, Sofia Țămbălaru și Elena Ștefănescu. Opinia Sofiei Țămbălaru sintetizează preocupările și argumentele celor trei: abrogarea art. 205 și 206 contravine art. 21 din Constituție întrucât ar avea ca efect „imposibilitatea contestării, de către magistrați, în justiția penală, a activității calomnioase a unor ziariști care, prin articole defăimătoare, conduc la vătămarea imaginii acestora, nemaipăstrându-se un just echilibru între interesul general al statului privind imaginea justiției și dreptul magistraților de a-și apăra onoarea și demnitatea”.

Inventarul argumentelor folosite de Curtea Constituțională pentru a demonstra neconstituționalitatea abrogării articolelor privind insulta și calomnia din Codul penal acoperă șapte puncte<sup>7</sup>:

- abrogarea art. 205 și art. 206 C. pen. și, prin consecință, dezincriminarea infracțiunilor de insultă și calomnie au creat un vid de reglementare;

- acest vid de reglementare nu mai permite ocrotirea juridică reală și adecvată a demnității, onoarei și reputației persoanei, contrar dispoziției constituționale care garantează demnitatea omului ca valoare supremă;

- dacă faptele care formează conținutul infracțiunilor de insultă și calomnie, capabile să lezeze grav personalitatea umană, demnitatea, onoarea și reputația celor astfel agresați nu ar fi descurajate prin mijloacele dreptului penal, atunci ele ar conduce la reacția *de facto* a celor ofensați și la conflicte permanente, de natură să facă imposibilă conviețuirea socială;

- posibilitatea ca persoanele vătămăte să obțină prin intermediul instanțelor judecătorești daune morale în cadrul procesului civil nu reprezintă o ocrotire juridică reală;

- răspunderea patrimonială pentru prejudiciile produse prin insultă și calomnie nu asigură o protecție juridică adecvată întrucât dezonoarea este prin natura sa ireparabilă, iar demnitatea umană nu poate fi evaluată în bani și nici compensată prin foloase materiale;

- absența unei ocrotiri reale a demnității încalcă și principiul liberului acces la justiție, dreptul la un proces echitabil și dreptul la un recurs efectiv în măsura în care garantarea acestor drepturi presupune nu doar posibilitatea adresării la o instanță judecătorească, ci și beneficierea de mijloace adecvate ocrotirii dreptului încălcat, corespunzător gravității și pericolozității sociale a vătămării ce s-a produs;

- prevederile Constituției României, cele ale Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (în continuare *Convenția*) și ale Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice (PIDCP) arată că exercițiul

---

<sup>7</sup> Atât Guvernul, cât și Avocatul Poporului au considerat că excepția de neconstituționalitate este neîntemeiată, iar președinții celor două Camere ale Parlamentului nu au comunicat punctele lor de vedere.

libertății de exprimare trebuie să aibă în vedere protecția reputației sau a drepturilor altora; drept urmare și deci, nu există nicio incompatibilitate între principiul libertății de exprimare și incriminarea insultei și calomniei, care să impună dezincriminarea acestor infracțiuni.

Raționamentul Curții Constituționale este sintetizat de următorul paragraf: „Având în vedere importanța deosebită a valorilor ocrotite prin dispozițiile art. 205, 206 și 207 C. pen., Curtea Constituțională constată că abrogarea acestor texte de lege și dezincriminarea, pe această cale, a infracțiunilor de insultă și calomnie contravin prevederilor art. 1 alin. (3) din Constituția României”.

### 3. Analiza lui Valentin Constantin

Un număr de observații importante asupra Deciziei Curții Constituționale din 18 ianuarie 2007 aparțin unui autor care susține menținerea insultei și calomniei în Codul penal, chiar și ideea că abrogarea Codului penal în acest sens ar fi neconstituțională, nu și premisele care stau la bază Deciziei Curții<sup>8</sup>. Unele dintre notațiile lui Valentin Constantin din articolul său dedicat deciziei Curții Constituționale, publicat în luna februarie 2007<sup>9</sup>, au o miză mai generală. Ar fi de amintit, printre altele, ideea că sintagma „vid de reglementare” trimite la teoria juridică desuetă a statului legislativ totalitar, conform căreia totul trebuie acoperit prin legislație și nici un ungher social nu trebuie să rămână nereglementat<sup>10</sup>. Dar nu această critică reprezintă, din perspectiva lui Valentin Constantin, cheia problemei ridicate de decizia Curții Constituționale, ci observația că, din păcate, Curtea Constituțională a amestecat în acest caz valorile constituționale cu drepturile fundamentale. Demnitatea omului despre care vorbește art. 1 alin. (3) al Constituției, observă el, este o *valoare constituțională* cât se poate de abstractă, în timp ce art. 205 și 206 ne protejează de o serie determinabilă de comportamente concrete care vizează nu demnitatea omului în mod abstract, ci onoarea și reputația persoanei. Ideea că nu putem transforma demnitatea, ca valoare, într-un principiu opozabil drepturilor și libertăților concrete fusese

---

<sup>8</sup> Valentin Constantin a criticat și opinia APADOR-CH, conform căreia decizia Curții Constituționale nu ar „duce automat la reînfrimarea celor două fapte deoarece”, căci, spune Comunicatul asociației din 23 ianuarie 2007, „potrivit art. 62 alin. (3) din Legea nr. 24/2000 privind tehnica legislativă, «abrogarea unei dispoziții sau a unui act normativ are caracter *definitiv*». Asupra abrogării nu se poate reveni nici direct și nici indirect, pe calea unei decizii de neconstituționalitate. Singurul mod în care insulta și calomnia ar putea fi din nou calificate drept infracțiuni este printr-o lege adoptată de către Parlamentul României”. Or, observă Valentin Constantin, caracterul abrogării de care vorbește art. 62 alin. (3) din Legea nr. 24/2000 are caracter definitiv *numai sub rezerva constituționalității*.

<sup>9</sup> Valentin Constantin, *Ideii în Dialog*, 2007.

<sup>10</sup> Alte argumente ale lui Valentin Constantin mi se par greu de susținut. Aș invoca ideea că politicianul român aflat la putere ar fi mai vulnerabil la insultă și calomnie decât cei din opoziție; existența unui subtil conflict de interese a politicianilor-legislatori când s-au pronunțat asupra dezincriminării; existența unui remediu civil (posibilitatea de a angaja răspunderea civilă delictuală) nu înseamnă nimic.

susținută de Valentin Constantin, într-un studiu anterior, în termeni oarecum patetici. Îl citez:

Este respectul datorat demnității umane un drept fundamental autonom? Asistăm la emergența acestei autonomii? (...) Demnitatea umană ca valoare fundamentală a Uniunii Europene, așa cum apare în Tratatul constituțional, este un principiu politic, fără îndoială unul puternic, nu însă și un principiu justițiabil, adică unul care să servească ca bază juridică a unei sentințe judecătorești. Un principiu politic (demnitatea umană) nu poate fi în mod rezonabil opus cu succes celui care invocă violarea unui drept fundamental (...). Cu alte cuvinte, el nu ar trebui să poată bloca exercițiul unui drept fundamental, protejat de Convenție. Principiul politic constituțional are o funcție precisă. El este o directivă pentru legislator și pentru jurisdicția care controlează constituționalitatea. Datorită nivelului său foarte abstract, el nu poate respecta condițiile esențiale ale normei justițiabile: claritate, precizie, previzibilitate în aplicare<sup>11</sup>.

Această argumentare frumoasă reprezintă una dintre obiecțiile majore care se pot aduce raționamentului Curții Constituționale. Având premisa că valorile nu respectă condițiile esențiale ale normei justițiabile, Valentin Constantin a căutat acele drepturi fundamentale a căror încălcare prin abrogarea fostelor infracțiuni ar motiva necesitatea sancționării penale a calomniei și insultei. Aceste drepturi sunt onoarea și reputația persoanei, spune Valentin Constantin, „elemente ale dreptului la propria imagine, un drept fundamental *care există*” – și face referire la dreptul protejat de art. 8 al Convenției. Constantin consideră onoarea și reputația componente ale dreptului la propria imagine și invocă în sprijinul acestei interpretări decizia Curții Constituționale în cazul *Giurgiu Teodor et alții vs. România*.

Dreptul la imagine face parte din dreptul la viață privată, protejat de art. 8 al Convenției și art. 19 al PIDCP. Dar el protejează persoanele de utilizarea fotografiilor, filmelor sau a oricăror alte tipuri de înregistrare a imaginii acestora – în sensul propriu al cuvântului „imagine”. Jurisprudența creată pe art. 8 al Convenției este o probă în acest sens.

Pe de altă parte, textul art. 12 din Declarația universală a drepturilor omului:

Nimeni nu va fi supus la imixtiuni arbitrare în viața sa personală, în familia sa, în domiciliul lui sau în corespondența sa, nici la atingeri aduse onoarei și reputației sale. Orice persoană are dreptul la protecția legii împotriva unor asemenea imixtiuni sau atingeri.

ca și al art. 17 din PIDCP:

1. Nimeni nu va putea fi supus vreunor imixtiuni arbitrare sau ilegale în viața particulară, în familia, domiciliul sau corespondența sa, nici la atingeri ilegale aduse onoarei și reputației sale.

2. Orice persoană are drept la protecția legii împotriva unor asemenea imixtiuni sau atingeri.

---

<sup>11</sup> Valentin Constantin, Valori fundamentale vs. drepturi fundamentale, în Noua Revistă de Drepturile Omului nr. 4/2006, p. 22.

aduce explicit în cuprinsul aceluiași articol viața personală, domiciliul, corespondența, onoarea și reputația pentru a le proteja. În acest sens, onoarea și reputația trebuie considerate drept componente ale dreptului cuprinzător la viață privată, fără a mai fi nevoie să le „intermediem” prin dreptul la imagine. De altfel, fosta Comisie a decis că „integritatea morală” a persoanei – avută în vedere de Valentin Constantin -, intră în noțiunea de viață privată în sensul art. 8 al Convenției<sup>12</sup>. A susținut însă că protecția onoarei ține de domeniul de aplicare al art. 10 din Convenție<sup>13</sup>, al cărui alin. (2) indică limitarea exercițiului libertății de exprimare la „protecția reputației altora”.

În concluzie, chiar dacă invocarea „dreptului la imagine” nu e cea corectă și chiar dacă protecția onoarei are la bază, în cadrul sistemului Convenției, art. 10 al Convenției, totuși Valentin Constantin este legitim să invoce, în scopul protejării onoarei, dreptul la viață privată – *un drept, nu un principiu*. Numai că prin acest procedeu, Valentin Constantin nu elimină decât posibila contestație la decizia Curții Constituționale pe care a ridicat-o el însuși. În rest, Valentin Constantin urmează tezele Curții.

#### 4. Protecția juridică adecvată față de insultă și calomnie

Curtea Constituțională – și cum arătam, Valentin Constantin – consideră daunele morale în cadrul procesului civil incapabile să asigure o ocrotire juridică reală. Formularea reprezintă o simplificare a temei, căci aceasta presupune analiza a două aspecte distincte. Prima chestiune ar fi dacă daunele morale oferă, ca atare, o ocrotire juridică. A doua: în ce măsură tipul specific de ocrotire juridică este proporțional cu daunele create?

Ideea că daunele morale nu ar oferi, pur și simplu, protecție, poate fi judecată prin consecințele ei. Iar acestea sunt considerabile. Urmând această logică, existența dreptului fundamental la libertatea de exprimare ar obliga includerea în Codul penal a unei infracțiuni privind încălcarea libertății de exprimare. În măsura în care, „Demnitatea umană este... în sistemul nostru constituțional, ca și în dreptul internațional și în alte sisteme constituționale, fundamentul drepturilor omului”<sup>14</sup>, încălcarea oricărui drept fundamental reprezintă o încălcare a demnității umane și ar cere, pe baza raționamentului anterior, o sancțiune corelativă în Codul penal.

În particular, datorită conexiunii privilegiate dintre demnitate și discriminare, ne-am putea aștepta la o adevărată criză în urma deciziei Curții din 18 ianuarie 2007, căci persoanele care se simt discriminate și depun acum petiții la Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD) ar avea toate motivele să pună în discuție absența garanției penale. Cum sensul central al demnității „este de a reprezenta juridic refuzul excluderii și al degradării umanității omului”, iar demnitatea umană ca

<sup>12</sup> Comis. EDH, 11 martie 1985, nr. 10733/1984, *Asociation de Aviatores de la Republica c/Espagne*, DR nr. 41, p. 211 et al.

<sup>13</sup> Corneliu Bîrsan, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, Vol. I. Drepturi și libertăți, Ed. C.H. Beck, București, 2005, p. 608.

<sup>14</sup> Dan Claudiu Dănișor, Valorile supreme ale statului român potrivit Constituției din 1991, în Revista Română de Drepturile Omului nr. 28/2004, p. 23.

valoare supremă „poate extinde sfera criteriilor de nediscriminare”<sup>15</sup>, rezultă că raționamentul Curții în cazul insultei și calomniei este cu atât mai valid în orice caz care privește discriminarea. Ar urma ca împiedicarea unui rom să intre într-un restaurant, acordarea de indemnizații cu excluderea anumitor categorii, impunerea limitei de 35 de ani pentru participarea la concursul de intrare în profesia de notar, organizarea în ziua de sâmbătă a concursului de promovare a judecătorilor și procurorilor – ceea ce afectează participarea membrilor Bisericii Adventiste de Ziua a Șaptea – existența aceluiași barem la examenul de capacitate pentru elevii aparținând minorităților naționale și pentru elevii aparținând majorității – deși programa școlară a limbii și literaturii române este diferită – punerea de icoane pe pereții școlilor publice, segregarea claselor de romi și multe alte situații în care apare discriminarea să ducă la trimiterea în reclusiune a celor vinovați<sup>16</sup>.

Or, în cazurile de discriminare amintite, nu doar că actuala legislație nu prevede o pedeapsă penală, dar nu instituie nici măcar o indemnizație în favoarea victimei – căreia i se oferă cel mult satisfacția de a-l vedea pe cel care o discriminează amendat. Argumentul Curții Constituționale, că răspunderea patrimonială nu asigură o protecție juridică adecvată întrucât dezonoarea este prin natura sa ireparabilă, iar demnitatea umană nu poate fi evaluată în bani și nici compensată prin foloase materiale își demonstrează într-un astfel de context întreaga neseriozitate.

Aminteam că un alt aspect al calității ocrotirii juridice este proporționalitatea măsurilor luate. Pare ciudat că atunci când a pus în discuție protecția față de insultă și calomnie, Curtea Constituțională nu a ridicat chestiunea proporționalității. Într-adevăr, principiul proporționalității este general și puternic, respectarea lui de către state fiind urmărită în majoritatea cazurilor în care acestea introduc interdicții asupra drepturilor.

Putem oare conchide că nevoia de proporționalitate a pedepsei în raport cu daunele aduse demnității umane impune statului să protejeze persoanele prin sancționarea penală a celor care insultă ori calomniază? Jurisprudența europeană oferă sugestii utile pentru un eventual răspuns. Într-adevăr, Comisia Europeană a Drepturilor Omului a analizat situații în care statul putea fi „salvat” de la responsabilitățile sale acordând indemnizații victimei în logica unei reparații proporționale<sup>17</sup>. Din perspectiva Comisiei, *caracterul absolut al unui drept* „interzice statelor să invoce, în această materie, principiul proporționalității”<sup>18</sup>. Or, dreptul la onoare nu este un drept absolut precum este dreptul de a nu fi supus torturii și relelor tratamente din speța invocată de Comisie. Ceea ce înseamnă că, relativ la încălcarea unor drepturi ne-absolute, statul va fi îndrituit să evalueze în ce măsură un tip de sancțiune adoptat în scopul garantării unui drept este proporțional cu gravitatea încălcării. Cadrul specific al evaluării reparațiilor este dezbateră parlamentară care precede votarea legii.

<sup>15</sup> Dan Claudiu Dănișor, loc.cit., p. 23.

<sup>16</sup> A se vedea numerele NRDO pe anul 2006 și multitudinea deciziilor CNCD prin care s-a recunoscut existența unei discriminări.

<sup>17</sup> Comisia Europeană, 15 decembrie 1979, nr. 5557-5583/1971 *Donnelly et autres c/Royaume-Uni*, DR nr. 4, p. 4.

<sup>18</sup> Corneliu Bîrsan, op. cit., p. 200.

Curtea Constituțională nu are competență să se exprime în această chestiune: ea stabilește constituționalitatea ori neconstituționalitatea normelor.

Ca urmare, rămâne o problemă deschisă, dar nu aceea a constituționalității dezincriminării, ci a *rezonabilității dezincriminării*. A fost decizia Parlamentului care a votat amendamentele la Codul penal în anul 2006 rezonabilă sau nu? Pozițiile sunt diverse. Pentru APADOR-CH și alte organizații neguvernamentale care au susținut comunicatul asociației, răspunsul era pozitiv. Din această cauză comunicatul solicita

Parlamentului României să nu adopte, ca urmare a deciziei Curții Constituționale, prevederi care să reîncrimineze insulta și calomnia și care sunt de natură să îngreuească libertatea de exprimare, valoare esențială pentru o societate democratică. În măsura în care se consideră că mijloacele nepenale existente pentru apărarea onoarei și reputației nu ar fi suficiente, mult mai utilă ar fi actualizarea și modernizarea legislației cu privire la acestea, decât revenirea la un sistem în care aproape orice faptă ilicită este transformată în infracțiune.

Parlamentul poate fi însă convins de contrariul. Rămâne de competența acestuia să decidă asupra caracterului *rezonabil sau nu al* dezincriminării din anul 2006. Curtea Constituțională nu are în această chestiune vreun rol.

## 5. Decizia Curții Constituționale ca temă a logicii discursului juridic

Observațiile anterioare propun o critică a argumentelor folosite de Curtea Constituțională în textul Deciziei nr. 62/2007. În raport cu decizia Curții, o astfel de evaluare nu are o putere mai mare decât aceea de a convinge un cititor de calitatea demersului acestei instanțe. Subliniez însă că Decizia din 18 ianuarie 2007 nu este viciată doar la nivelul calității argumentelor, ci și la nivelul inferenței logice însăși.

Logica este legată de raționamentul juridic în cel puțin două feluri. În primul rând, ca sistem al regulilor logice clasice care controlează orice raționament, inclusiv, cel presupus a reprezenta o analiză juridică. În al doilea rând, ca sistem logic specific limbajului juridic. Ar fi de amintit că s-a încercat formalizarea logicii juridice prin intermediul limbajelor formale deontice, limbaje în care apar operatori monadici de tipul „este permis”, este „interzis”, sau diadici „...este permis... dacă...” etc.

Curentul formalist al utilizării limbajelor deontice în limbajul juridic nu s-a impus. Mai mult, a apărut un puternic curent antiformalist, susținut de personalități ca Dewey, Holmes și Perelman. O să prezint o listă a argumentelor antiformaliste pentru a explica de ce nu urmăm mai departe la o astfel de pistă analitică. În varianta lui Mieczyslaw<sup>19</sup>, renunțarea la modelarea logică a gândirii juridice este motivată de următoarele distincții:

(a) Specifică discursului juridic este discriminarea dintre *rezonabil* și *rațional*. Problemele umane, politice, morale nu pot fi reduse la antinomia adevărat-fals, la teoriile demonstrației și verificării, adică la extensiunea conceptelor de *rațional* și

---

<sup>19</sup> Apud Gabriel Andreescu, Sistemele axionmatice ale limbajului natural. Funcții și operaționalizare, Ed. All, București, 1992, p. 80.



*logic*. Rezonabilul apare ca o reflexie a pluralismului valoric, a convergenței și divergenței opiniilor;

(b) Normele morale și juridice pot căpăta o bază solidă numai prin luarea în considerație a conceptului de audiență, adică a mulțimii celor care pot fi sau speră a fi convinși pe baza argumentării;

(c) Fiecare aplicare a legii este creativă și impune o *interpretare* a legii, ca urmare nimic nu rezultă în mod necesar și automat din enunțurile legilor, așa cum se întâmplă în cazul logicii formale;

(d) Sistemele formale nu-și pot lua sarcina descoperirii, pe când, evident, actul juridic este un act de explorare și experiență;

(e) Raționamentului juridic îi este specific actul dialogării și argumentării, al convingerii și echilibrării;

(f) În domeniul juridic este posibilă numai o înțelegere internă, dat fiind faptul că evaluările fac parte integrantă din actul juridic; o înțelegere pozitivă, pur externă, este deci exclusă.

Micul excurs în problematica unei logici a discursului juridic reprezintă numai o punere în context, menită să arate că „logicizarea” gândirii juridice a avut aspirații înalte, se pare însă, conform criticilor formalizării domeniului, inadecvate. Nu o astfel de reducere a raționamentului informal al Curții a fost planificată aici. Nu avem pretenția de a trata gândirea Curții în standardele unei gândiri formalizate. Acestea fiind spuse, nu avem decât să subliniem, dacă mai e nevoie, că un raționament rămâne supus testului validării logice, în gândirea juridică nu mai puțin decât în gândirea matematică sau oricare altă gândire specializată. Tehnicile logicii ne permit să verificăm dacă o inferență este validă sau nu. Dacă inferența nu e validă, nu există. Nici o autoritate a statului nu poate lupta cu autoritatea principiilor logice – decât, după cum știm, în statele totalitare.

## 6. Invaliditatea logică a raționamentului Curții Constituționale

În mod obișnuit, sesizăm imediat viciile unui raționament și este ușor să arătăm cu degetul acolo unde regula logică a fost încălcată. Desigur, în cadrul unui drum mai lung de la premise spre concluzii, lucrul acesta este mai greu de făcut. Iar când raționamentul are o miză importantă precum este cazul analizat aici, al unei decizii a Curții Constituționale, un test formal al raționamentului devine foarte util – dacă nu cumva este chiar singurul lucru decisiv care poate încheia disputa între părți. În ce constă testul logic al unei inferențe? Se inventariază premisele și concluziile, se traduc în limbajul formal specific – aici, al logicii propozițiilor – și se verifică dacă raționamentul este adevărat, adică, dacă are valoarea de adevăr „adevărat” pentru toate valorile de adevăr ale propozițiilor componente.

Iată câteva noțiuni și simboluri elementare, necesare pentru analiza care urmează. O propoziție – le putem nota  $p$ ,  $q$  etc. – poate avea două valori de adevăr: „fals” și „adevărat”. Valorile de adevăr vor fi notate cu „0” (pentru „fals”), respectiv „1” (pentru „adevărat”).

Din propoziții se pot forma expresii „bine formate” prin unirea cu functori. Două propoziții pot fi unite prin functorul „și” (notat aici cu semnul „&”), prin functorul

„sau” (notat aici cu „v”), prin functorul „dacă ... atunci” (notat aici cu „>”). Negația unei propoziții „p” – „non-p” – va fi notată cu „~p”.

Functorilor li se asociază următoarele tabele de adevăr:

p	q	p&q	pvq	p>q	~p
1	1	1	1	1	0
1	0	0	1	0	0
0	1	0	1	1	1
0	0	0	0	1	1

Pe scurt, tabelele spun că „p&q” este adevărată numai dacă „p” și „q” sunt ambele adevărate; „pvq” este adevărată dacă măcar una dintre propozițiile „p” sau „q” este adevărată; „dacă p atunci q” (p>q) este falsă doar atunci când „p” este adevărată iar „q” este falsă; când „p” este adevărată, „~p” este falsă și invers.

Un raționament este sintetizat printr-o formulă, de exemplu:

$$(i) [(p>q)\&(q>r)]>(p>r),$$

unde paranteze se citesc conform regulilor de precedență standard. Ideea fundamentală revine la faptul că un raționament este adevărat dacă pentru orice valori de adevăr „adevărat” (notat „1”) sau „fals” (notat „0”), formula ia întotdeauna valoarea „adevărat” („1”). În particular, se poate verifica că inferența (i) este adevărată. Pentru a obișnui cititorul cu aplicarea testului logicii formale voi transcrie tabelul de adevăr al raționamentului (i):

p	q	r	p>q	q>r	p>r	(p>q)\&(q>r)	(p>q)\&(q>r)]>(p>r)
1	1	1	1	1	1	1	1
1	1	0	1	0	0	0	1
1	0	0	0	1	0	0	1
0	0	0	1	1	1	1	1
0	0	1	1	1	1	1	1
0	1	1	1	1	1	1	1
0	1	0	1	0	1	0	1
1	0	1	0	1	1	0	1

Toate valorile de adevăr ale raționamentului (i) sunt „adevărat” (notat „1”), oricare ar fi combinația valorilor de adevăr ale propozițiilor „p”, „q” și „r”. Deci, am demonstrat că raționamentul este valid. Folosind tabelele logice ale functorilor, testarea unui raționament devine una mecanică, nu mai permite contestarea subiectivă. Desigur, pot exista interpretări diferite ale unui raționament, premisele sunt disputabile, dar odată acceptată linia raționamentului, testarea devine automată.

Voi folosi această tehnică în cazul raționamentului judecătorilor Curții Constituționale. În acest punct al analizei nu pun în discuție calitatea premiselor Curții. Premisele sunt acceptate. Numai că se pune întrebarea majoră dacă, acceptându-le, raționa-

mentul este *in sens logic* și nu *in sens juridic* unul corect. Evident, pot să existe raționamente logic corecte dar incorecte juridic. Invers însă, este un non-sens.

Curtea Constituțională a mai făcut greșeli factuale care au pus în discuție însăși existența, din punct de vedere juridic, a hotărârilor ei. În cazul recenteii decizii privitoare la dezincriminarea calomniei și insultei, greșeala e de altă natură: încălcarea regulilor de bază ale logicii. Or, nici o putere în stat, nici măcar Curtea Constituțională, nu e legitimă să impună o inferență illogică.

## 7. Transcrierea deciziei

Să revenim la raționamentul Curții, invocat în parag. 2:

[x] Având în vedere importanța deosebită a valorilor ocrotite prin dispozițiile art. 205, 206 și 207 C. pen., Curtea Constituțională constată că abrogarea acestor texte de lege și dezincriminarea, pe această cale, a infracțiunilor de insultă și calomnie contravin prevederilor art. 1 alin. (3) din Constituția României.

Într-un mod esențializat, cele spuse mai sus se descriu prin:

- (a) existența infracțiunilor de insultă și calomnie în Codul penal asigură protejarea demnității umane;
- (b) aceste infracțiuni nu mai există în Codul penal;
- (c) eliminarea infracțiunilor de insultă și calomnie din Codul penal implică faptul că se încalcă protecția demnității umane;
- (d) demnitatea umană este protejată de Constituția României în art. 1 alin. (3);
- (e) rezultă că eliminarea infracțiunilor de insultă și calomnie din Codul penal este neconstituțională<sup>20</sup>.

Folosirea diferitelor verbe (elimină, se încalcă etc.) în raționamentul [x] înseamnă introducerea unui număr mare de propoziții. Ideile de mai sus au însă la bază doar două propoziții și negațiile lor: (j) „insulta și calomnia sunt condamnate în Codul penal (va fi notată ca „c”); (k) „în Codul penal nu mai există infracțiunile de insultă și calomnie” (ceea ce este negația propoziției anterioare și o vom nota, ca urmare, prin „~c”); (l) Constituția României, în art. 1 alin. (3), cere protejarea demnității persoanei (vom nota propoziția cu „D”); (m) faptul că demnitatea persoanei nu mai este protejată în conformitate cu art. 1 alin. (3) al Constituției se traduce ca negație a propoziției anterioare și va fi notată, în consecință, cu „~D”). Inferența folosește și următoarele implicații logice: (n) condamnarea insultei și calomniei în Codul penal implică faptul că demnitatea persoanei este protejată în conformitate cu art. 1 alin. (3) al Constituției (ceea ce se traduce, formal, cu simbolurile amintite, prin: „c>D”); (o) inexistența infracțiunilor de insultă și calomnie în Codul penal implică faptul că demnitatea persoanei nu mai este protejată în conformitate cu art. 1 alin. (3) al Constituției (simbolic: „~c>~D”).

Reamintesc că, în sens logic, implicația „condamnarea insultei și calomniei în Codul penal *implică* faptul că demnitatea persoanei este protejată în conformitate cu

<sup>20</sup> Formularea [x] pare să se termine la punctul (c). Numai că, în contextul Deciziei, sensul evident pentru toți – dar implicit – este că dezincriminarea implică ne-constituționalitatea.

art. 1 alin. (3) al Constituției” are sensul: nu avem situația în care propoziția „există condamnarea insultei și calomniei în Codul penal” să fie adevărată, iar propoziția „demnitatea e protejată în conformitate cu art. 1 alin. (3) al Constituției” să fie falsă.

Ca urmare, inferența Curții Constituționale revine, explicitată, la ideea:

[din faptul că sancționarea insultei și calomniei în Codul penal implică protejarea demnității persoanei în conformitate cu art. 1 alin. (3) al Constituției și că nu mai există infracțiunile de insultă și calomnie în Codul penal rezultă faptul că nu mai există infracțiunile de insultă și calomnie în Codul penal implică faptul că demnitatea persoanei nu mai este protejată, în conformitate cu art. 1 alin. (3) al Constituției]

Simbolic, inferența de mai sus care sintetizează logica Curții Constituționale se transcrie în felul următor:

$$[x'] [(c \supset D) \& \sim c] \supset (\sim c \supset \sim D)$$

Iată tabelul de adevăr al lui [x]:

$c$	$D$	$\sim c$	$\sim D$	$c \supset D$	$(c \supset D) \& \sim c$	$(\sim c \supset \sim D)$	$(c \supset D) \& \sim c \supset (\sim c \supset \sim D)$
1	1	0	0	1	0	1	1
1	0	0	1	0	0	1	1
0	0	1	1	1	1	1	1
0	1	1	0	1	1	0	0

Cu alte cuvinte, ne aflăm în fața unei inferențe invalide – ultima coloană conține o valoare de adevăr „fals”<sup>21</sup>. Nu doar că premisele Curții sunt discutabile, dar chiar dacă se acceptă premisele în numele autorității pe care o are Curtea Constituțională, din acestea tot nu rezultă ceea ce a vrut să demonstreze Curtea. Inferența Curții nu respectă regulile logice.

<sup>21</sup> Forma restrânsă a raționamentului [x] are transcripția formală [y];

$$[y] [(c \supset D) \& \sim c] \supset \sim D$$

Tabelul de adevăr al expresiei [y] este următorul:

$c$	$D$	$\sim c$	$c \supset D$	$(c \supset D) \& \sim c$	$\sim D$	$[(c \supset D) \& \sim c] \supset \sim D$
1	1	0	1	0	0	1
1	0	0	0	0	1	1
0	0	1	1	1	1	1
0	1	1	1	1	0	0

Concluzia: nici această formă restrânsă a raționamentului Curții nu este validă.